

УДК 271.4-756-722.53-726.2 (477.86-25)(092) Мудрий С.

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.2>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ФОРМАЦІЇ СВЯЩЕННИКІВ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОМУ ТЕОЛОГІЧНО-КАТЕХИТИЧНОМУ ДУХОВНОМУ ІНСТИТУТІ – ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ТЕОЛОГІЧНІЙ АКАДЕМІЇ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

КАСЬКІВ Олег

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: kaskiv@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1304-9463>

БУРДИЛЯК Володимир

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна,
e-mail: vburdyliak@gmail.com*

Бібліографічний опис статті: Каськів О., Бурдиляк В. (2024). Особливості навчального процесу та формації священників в Івано-Франківському Теологічно-Катехитичному Духовному Інституті – Івано-Франківській Теологічній Академії під керівництвом владики Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (19), 22 - 36. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.2>.

У статті досліджено особливості навчального процесу та духовної формації семінаристів – майбутніх священників Української Греко-Католицької Церкви під час управління владики Софрона Мудрого Івано-Франківською Духовною Семінарією, Івано-Франківським Теологічно-Катехитичним Духовним Інститутом, а пізніше Івано-Франківською Теологічною Академією. У праці висвітлено важливі аспекти владики Софрона у забезпеченні формаційного процесу, де він сприяв всебічному зростанню майбутніх душпастирів. Також проаналізовано особливі старання ректора, які були спрямовані на високий духовно-інтелектуальний вишкіл семінаристів за прикладом європейських вищих навчальних закладів. Окрім того, у статті висвітлено широкий спектр богословської видавничої діяльності Софрона Мудрого, якими послуговувалися кандидати до священства для отримання якісної теологічної освіти.

Ключові слова: *Софрон Мудрий, єпископ, семінарист, священник, духовенство, формація, навчальний процес, Церква, наукова діяльність, Духовний інститут, Теологічна Академія, Духовна Семінарія.*

**FEATURES OF THE EDUCATIONAL PROCESS
AND FORMATION OF PRIESTS
AT THE PHEI IVANO-FRANKIVSK THEOLOGICAL AND
CATECHETICAL ACADEMY OF IVAN ZOLOTOSTY (ST. JOHN
CHRYSOSTOM) UNDER THE LEADERSHIP OF BISHOP SOFRON
MUDRYI**

The article examines the peculiarities of the educational process and spiritual formation of seminarians - future priests of the Ukrainian Greek Catholic Church during the administration of Bishop Sofron Mudryi at the Ivano-Frankivsk Spiritual Seminary, the Ivano-Frankivsk Theological and Catechetical Institution, and later the Ivano-Frankivsk Theological Academy. This work highlights the important aspects of Bishop Sofron in ensuring the formation process, where he contributed to the comprehensive growth of future ministers. Also, the special efforts of the rector were analyzed, which were aimed at the high spiritual and intellectual education of seminarians following the example of European higher educational institutions. In addition, the article highlights a wide range of theological publishing activities of Sophron Mudryi, which were used by candidates for the priesthood to obtain quality theological education.

Keywords: Sofron Mudryi, bishop, seminarian, priest, clergy, formation, educational process, Church, scientific activity, Theological Institute, Theological Academy, Spiritual Seminary.

Постановка проблеми. У 1994 році із призначенням нового ректора Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Духовного Інституту розпочався новий етап у розвитку навчально-формаційного закладу. Ректором ІФТКДІ став о. Софрон Мудрий, якого запросили очолити заклад, а відтак реорганізувати його за прикладом європейських вищих навчальних вузів, щоб вивести на новий високий освітній рівень все духовенство Івано-Франківської єпархії.

Дослідженням особистості владики Софрона Мудрого займалися Ю. Клоновський, О. Каськів, Р. Делятинський, Р. Горбань, В. Майка, А. Козак. Однак проблематика розвитку особливостей навчального процесу та формації священників у Івано-Франківському Теологічно-Катехитичному Духовному Інституті та Івано-Франківській Теологічній Академії під керівництвом владики Софрона Мудрого не досліджувалась конкретніше, тому дана стаття актуалізує дане дослідження.

Ця стаття виконується в рамках комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права: «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму», термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від 15.09.2022 року).

Мета роботи. Висвітлити особливості навчального процесу та формації священників у Івано-Франківському Теологічно-Катехитичному Духовному Інституті (пізніше в Івано-Франківській Теологічній Академії) та в Івано-Франківській Духовній Семінарії імені Священномученика Йосафата під управлінням Владика Софрона Мудрого.

Виклад основного матеріалу. Коли восени 1994 року владика Іриней Білик, ректор ІФТКДІ, поїхав на поглиблені студії з богослов'я у Папський університет «Анжелікум», правлячий єпископ Івано-Франківської єпархії владика Софрон Дмитерко призначив новим ректором закладу о. Софрона Мудрого, ЧСВВ, доктора канонічного права, попередньо проконсультувавшись із Протоархімандритом ЧСВВ о. Ісидором Патрилом. Обираючи о. Софрона на посаду ректора закладу, до уваги було взято його попередній досвід діяльності, коли він був ректором Української Папської колегії святого Йосафата у Римі¹.

Однією із перших проблем, яку виявив отець Софрон, після свого призначення на нову посаду, була нестача матеріальної бази, зокрема приміщень для Духовного Інституту, де б студенти могли здобувати богословську освіту. Окрім того, він виявив брак кадрового забезпечення для викладання предметів, що не дозволяло підтримувати високий рівень богословської освіти. Приміщення, де проводилися заняття, орендували, і серед них були такі, які ніяк не відповідали вимогам для ведення навчального процесу. Івано-Франківське єпархіальне управління намагалося брати в оренду різні приміщення для лекцій по всьому місту. Часто бувало так, що за один день семінаристи були змушені переміщатися декілька разів від однієї локації на іншу, щоб відвідувати лекції².

Як відомо, чисельність студентів, а також і священників, восени 1994 року сягнула 1200 осіб на різних формах навчання: стаціонарній, заочній, екстернатній, з яких 300 вже здійснювали душпастирське служіння. Тому була гостра потреба отримати великі зали, де можна б було якісно навчати майбутніх душпастирів УГКЦ. Проте цю проблему владиці Софрону вдалося вирішити. Він зміг досягти компромісу із місцевою владою щодо надання відповідного приміщення. У процесі переговорів виявилось, що будинки № 11 та № 16 по вулиці Шевченка (колишні приміщення духовної семінарії) не могли бути передані, оскільки там розміщувався Прикарпатський військовий гарнізон, який мав проблеми з переїздом. Натомість для ІФТКДІ у лютому 1995 року передали будинок № 64 по вулиці Василянок (корпус № 1). Пізніше для закладу виділили два корпуси по вулиці Софрона Мудрого 20, 22³.

¹ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 32.

² Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 11.

³ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 33.

У ньому завдяки старанням о.Софрона Мудрого були зроблені навчальні аудиторії, семінарійний храм-каплиця Святого Йосафата, бібліотека та інші приміщення. Також ректор в іншому корпусі відкрив крамницю із богословською літературою та церковними речами для ефективного сприяння навчального процесу семінаристів. Завдяки перебуванню у цих будинках студенти-богослови проходили нормальний навчально-формаційний процес. Братія могла належно формуватися, виконуючи семінарійний розпорядок⁴.

Після вирішення цієї проблеми новопризначений ректор із завзяттям розпочав реорганізацію богословської освіти у закладі для подальшої підготовки майбутніх душпастирів. За його сприяння були розроблені нові навчальні програми ІФТКДІ з богослов'я. Так, філософію, яку називають «службиною теології», семінаристи вивчали два роки, а опісля чотири студіювали богослов'я. Варто зазначити, що у формуванні саме такої навчальної програми для священників Софрон Мудрий оперся на перший собор Київської Церкви, Кобринський⁵, який відбувся у 1626 році, щодо розвитку церковного життя та теологічної освіти⁶ та рішення Кодексу Канонів Східних Церков та рішення Апостольської Столиці щодо семінарійної формації⁷.

Дбаючи про богословську освіту на високому рівні, о.Софрон Мудрий старався, щоб викладачі та студенти були забезпечені достатньою кількістю відповідної літератури. Протягом життя він не лише написав чимало книг, монографій, якими користувалися здобувачі освіти, а ставав спонсором випуску навчальних підручників та посібників. Щоб досягти цієї мети, владика найперше давав свої власні кошти, а відтак шукав різні фірми й жертводавців, які спрямовували кошти для того, щоб з'явилася нова книга чи підручник⁸.

Після того, як 12 травня 1996 року о. Софрон Мудрий отримав архієрейську хіротонію, він ще з більшим ентузіазмом продовжив розвивати Духовний Інститут й Духовну Семінарію через створення ним Вченої Ради при ІФТКДІ, розширення бібліотеки, публікації багатьох монографій й випуск навчальних посібників, якими користувалися студенти-богослови⁹.

Владика Софрон під час свого перебування в Україні написав і опублікував чимало монографій, які мали широкий діапазон за тематикою. Він намагався розглянути багато тем, які були зумовлені сучасними викликами у

⁴ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 33-34.

⁵ Kaskiv O. The Kobryn synod 1626 – the source of the particular law of the UGCC. Scientific Journal «Virtus». Issue 42. 2020. P. 17-19.

⁶ Каськів О. Перший помісний синод з'єдиненої Церкви. Alma Mater: журнал студентів Української Папської колегії святого Йосафата в Римі. 1997. Ч. 64 (червень). С. 70-74.

⁷ Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту у Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 42. Львів, 2022. С. 56.

⁸ Архів Івано-Франківської Теологічної Академії, єпископ Софрон Мудрий, Т. I, Декларація про видавництво книг викладачів ІФТКДІ – ІФТА, 10.10.2011.

⁹ Каськів О. Минуле та сучасність Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії. Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 24.

світі. Писав він для мирян, духовенства, а також і для студентів-богословів, які використовували його праці для свого навчання. Зокрема, ректор писав монографії з христології, біблійного богослов'я, сповідництва, з подружнього і церковного права, з історії Церкви в Україні, також видав теологічний словник, недільні проповіді, духовні бесіди, праці з канонічного права та багато інших праць. Загалом, за 20 років свого перебування в Україні, він написав 22 великі монографії¹⁰. У 1993 році Софрон Мудрий у Римі видав збірник лекцій для семінаристів під назвою «Проповідництво і катехитика»¹¹.

Підкреслюючи на важливості формування особистості священника, починаючи ще з дитячих років, владика Софрон активно обмірковував цю проблему на Патріаршому соборі УГКЦ у жовтні 1996 року. Тому він видав один із перших в Україні методологічних посібників для викладача під назвою «Катехитика». Також, щоб надолужити величезну відірваність українського богослов'я від розвинутої західної теології, Софрон Мудрий як ректор Духовного Інституту і голова Комісії формації священників собору УГКЦ посприяв виданню українського перекладу «Короткого теологічного словника» для семінаристів. Крім того, у 1996 році налагодив видання «Словника біблійного богослов'я», який був фундаментальною працею 60-ти кращих біблістів Католицької Церкви, для студентів-богословів, залучивши для цього кваліфікованих перекладачів української мови¹².

Досить значний науково-душпастирський стимул для молодих священників дала праця під назвою «Сповідь – джерело ласки», видана у 1999 році. Владика Софрон прагнув виховати з гордих, самолюбивих, самовпевнених юнаків у покірних, терпеливих, вірних, духовних, повних любові до Господа слуг Божих – душпастирів УГКЦ. Значною мірою це він реалізував через глибокі проповіді, беручи за основу Христові притчі. Таким чином постали «Духовні бесіди»¹³.

Ще будучи священником, подбав про публікацію українського перекладу «Кодексу канонів Східних Церков», який видали у 1990 році в Римі. Коли він з'явився у друкованому вигляді в Україні у 1993 році, владика доклав значних зусиль для його поширення. У 1995 році він написав «Короткий коментар Кодексу Канонів Східних Церков» для семінаристів. Фундаментальною працею для навчання студентів-богословів також став підручник «Нарис історії Церкви в Україні»¹⁴. Цими всіма виданнями активно користуються студенти-богослови аж по сьогодні.

¹⁰ Архів Івано-Франківської Теологічної Академії, єпископ Софрон Мудрий, Т. I, PRO MEMORIA, 11.10.2011.

¹¹ Каськів О. Вплив єпископа Софрона Мудрого на видавничу діяльність в Українській Греко-Католицькій Церкві. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 44. Львів, 2022. С. 36.

¹² Клоновський Ю. Праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії церкви. «Студентські історичні зошити» : статті. Івано-Франківськ, 2015. Випуск № 6. С. 53.

¹³ Клоновський Ю. Праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії церкви. «Студентські історичні зошити» : статті. Івано-Франківськ, 2015. Випуск № 6. С. 55.

¹⁴ Клоновський Ю. Праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії церкви. «Студентські історичні зошити» : статті. Івано-Франківськ, 2015. Випуск № 6. С. 52.

Слід зазначити, що Софрон Мудрий одразу після призначення ректором ІФТКДІ поєднував обов'язки і ректора Івано-Франківської духовної семінарії, яка виховувала та формувала кандидатів до священства. На посаді ректора ІФДС він перебував до кінця 1999 року. Згідно відповідного реєстру, упродовж 1995-2000 рр., ІФДС успішно завершили навчання 413 семінаристів. Зокрема у 1995 році – 84 випускники, у 1996 році – 79, у 1997 році – 129, у 1999 році – 60, у 2000 – 61¹⁵.

Дбаючи про всебічну духовну формацію семінаристів, які готувалися до прийняття Таїнства Священства, архієрей Софрон Мудрий настановив весь професорсько-викладацький склад, настоятелів, духівників, префектів на те, що священник повинен бути не тільки інтелектуально освічений, а й сформований насамперед духовно і молитовно. Це також безпосередньо стосувалося самих семінаристів, які були покликані до величного служіння Богові, але для цього потрібно було дати ті напрямні, що й зробив Софрон Мудрий¹⁶.

Тому, після приходу владики Софрона на посаду ректора семінарії, відбулася реорганізація семінарійної структури. Тут необхідно сказати, що він дуже прагнув побудувати нову семінарію, яка б функціонувала за моделлю всіх католицьких семінарій Європи та світу. Ректор вимагав від всіх викладачів, завідуючих кафедрами, віцеректорів, щоб вони формували навчальний процес так, щоб він відповідав вимогам за постановами Конгрегації Східних Церков, офіційних документів Церкви та за загальноприйнятими нормами католицької освіти¹⁷.

Як наголошував владика Софрон, основним завданням настоятеля, духівника чи наставника є допомога семінаристу як кандидату до священства тісно «співпрацювати зі Святим Духом». Оскільки семінарія може навчити семінарриста різних богословських наук, зобов'язати виконувати правила, проте, якщо семінарист не буде внутрішньо змінюватися, то це приведе до втрати покликання і кандидата до священства¹⁸. Варто додати й те, що єпископ Софрон Мудрий вважав важливим аспектом навчального і формаційного процесу заохочення семінаристів до праці й прищеплення у їхньому серці щирої любові до неї¹⁹.

¹⁵ Каськів О. *Минуле та сучасність Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії. Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.)* : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 22-27.

¹⁶ Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. *Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 12.

¹⁷ Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. *Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 12.

¹⁸ Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. *Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 13.

¹⁹ Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. *Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 12.

Архиерей Софрон Мудрий, перебуваючи на посаді ректора в обох закладах, сприяв тому, щоб процес формації та навчання семінаристів контролювався через членів ректоратів обох структур, які були своєрідною «об'єднуючою ланкою» між адміністрацією, викладачами та студентами. Такими були префекти ІФДС, які стежили за дисципліною, допомагали у духовному зростанні семінаристам. Через успішні результати навчання і формації семінаристи за керівництва Софрона Мудрого, як випускники ІФТКДІ та ІФДС, ставали міцною опорою для євангелізаційної місії в УГКЦ²⁰.

Дбаючи про високоінтелектуальний рівень освіченості студентів ІФТКДІ та ІФДС, Софрон Мудрий запрошував до закладу різних викладачів й професорів, які викладали богослов'я, зокрема з-за кордону. Це були такі світила науки, як о.Михайло Аранц з Італії, о.Клим Корчагін з Італії, о.Джордж Недунгат з Італії, о. Петро Костюк з Бельгії, о. Гошулей з Канади, о. Діонзій Ляхович та о.Тарас Олійник з Бразилії та інші. Цей крок яскраво показав стремління ректора Духовного Інституту до освіти за принципами європейських вищих навчальних закладів. Такий процес у подальшому сприяв тому, що чимало семінаристів виїхали закордон на навчання до провідних вузів Європи, зокрема у Папські університети, щоб поглибити свої богословські студії²¹. Уже після першого випуску у 1995 році, який налічував 84 богослови, владику Софрон направив 20 найбільш обдарованих студентів для продовження студій у католицькі університети Рима, Відня, Інсбрука, Любліна, Праги, Варшави та інших²². Як відомо, за весь час управління Духовною Семінарією близько 60-ти семінаристів відправив закордон для поглибленого навчання на богословських студіях у кращих університетах Європи, де вони мали змогу захистити дисертації різних наукових ступенів²³. Це робилось із тією метою, щоб у майбутньому отримати висококваліфікованих фахівців з богословських дисциплін, які б могли підсилити та збагатити професорсько-викладацький склад Духовної Семінарії та Духовного Інституту, які б передавали наступним поколінням студентів якісні богословські знання²⁴.

У своїй праці «Священство Христове і семінарія» проф. д-р Софрон Мудрий писав, що «Духовенство – це вірні, вибрані компетентною владою, які через дар Св. Духа його отримали у свяченні, призначаються до того, щоб бути служителами Церкви Христової, брати живу участь у місії і владі Христа-Пастиря. Священник зі свяченнями отримує на душі печать Св. Духа, він є

²⁰ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 34-36.

²¹ Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 13-14.

²² Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 37.

²³ Каськів О. Наукова діяльність Єпископа Софрона Мудрого. Scientific Journal «Virtus». Issue 35. 2019. P. 25.

²⁴ Козак А. «Історія і сучасність Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата у Івано-Франківську». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 134-138.

невідклично посвячений Христом окремим титулом, що відрізняє його від інших вірних»²⁵. Він наголошував на місії священника: «Священник має мандат «пасти», піклуватися Божим народом, продовжувати свою місію Христа-Пастиря, виконуючи в Його імені, кожний у своєму ступені пресвітерів, навчаючи, освячуючи і керуючи». Цих концепцій справжнього Христового священника владика Софрон навчав вихованців Духовної Семінарії та Теологічної Академії не лише теоретично, а й практично. Владика Софрон зауважував, що «тому Церква має виключно власне право і обов'язок виконувати і дати своїм священнослужителям загальнолюдську, духовну, аскетичну, літургічну, пасторальну і доктринальну формацію»²⁶. Таким чином, ректор ІФДС та ІФТКДІ підготовляв семінаристів до гідного душпастирського служіння, передаючи їм ці високі знання, адже розумів велику відповідальність кожного священника перед Богом за тих вірних, які будуть йому довірені.

Архієрей також глибоко роздумував, що ті, хто готується до священства, мусять бути свідомими, що вони є надією Церкви і в їх руки буде віддано спасіння людських душ. Ці свої повчання владика Софрон передавав семінаристам, які були під його духовною батьківською опікою. Також у цій праці він зазначав, що «вища семінарія – це не лише будинок, а глибоке пізнання життя, це шлях виховання, формування в напрямку майбутньої апостольської місії Церкви Христової»²⁷.

Ректор і виокремлював те, що «семінаристи, які мають прийняти ієрейські свячення, заздалегідь повинні ознайомитися з обов'язками священнослужителів, готуючись з піднесенням душі до великої і святої тайни Священства, щоби бути не лише «Alter Christus», але бути таки «Ipse Chtistus»²⁸. Варто додати, що пізніше, як єпископ, він висвятив 160 священників та 130 дияконів²⁹.

Особливістю формаційного процесу за час ректорства владика Софрона було практичне втілення семінаристом знань і вмінь, які він здобув через вивчення богослов'я у ІФТКДІ. Кожний семінарист мав нагоду проводити катехизації, уроки християнської етики в школах, коледжах, у різних вищих навчальних закладах Івано-Франківська. Крім того, як майбутніх пастирів

²⁵ Владика Софрон Мудрий. «Священство Христове і семінарія». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 7.

²⁶ Владика Софрон Мудрий. «Священство Христове і семінарія». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 7.

²⁷ Владика Софрон Мудрий. «Священство Христове і семінарія». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 7-10.

²⁸ Владика Софрон Мудрий. «Священство Христове і семінарія». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 12.

²⁹ Каськів О. Наукова діяльність Єпископа Софрона Мудрого. Scientific Journal «Virtus». Issue 35. 2019. P. 25.

Церкви, їх залучали до активного життя на парафіях Івано-Франківської єпархії, де вони здобували цінний досвід душпастирського служіння³⁰.

Не можна оминати той аспект, що ректор семінарії особливу увагу акцентував на особистій молитві кожного семінарста. Софрон Мудрий був добрим духовним наставником, тому своїм власним прикладом виявляв, як повинен єднатися з Богом у молитві майбутній священник. Він брав участь у всіх богослужіннях, які були в семінарії: це також яскравий приклад для наслідування семінарстів. Не дивно, що його називали справжнім мужем молитви³¹. В одній із своїх проповідей на радіо Ватикану Софрон Мудрий вчив, як молитися: «Щоб змогти розмовляти з Богом, треба увійти в свою кімнату, тобто у своє нутро, у себе самих, у свою свідомість, у своє сумління й душу. Треба бути сам на сам зі своєю душею і Духом Божим, потонути у Ньому, як риба у воді, як предмет у повітрі»³².

Також для належного духовного проводу ректор посприяв тому, що духівники жили у семінарії задля духовної користі семінарстів, щоб вони будь-коли могли скористатися із духовної розмови з ними. Окрім цього, владика започаткував нову практику, коли отці-сповідники приходили по черзі до формаційного закладу і сповідали семінарстів. Це були священники – отці-викладачі й професори, а також парафіяльні священники, які приходили уділяти Таїнство Покаяння братам-семінарстам³³.

Вартий уваги і той факт, що владика Софрон, коли мав можливість, сам проповідував майбутнім священникам і навіть давав реколекції під час днів віднови духа³⁴. Він з особливою увагою наголошував на духовному проводі, оскільки сам був ченцем, а також говорив, що без духовного проводу неможливе повноцінне духовне виховання для священника. Він на перше місце ставив духовний провід та духовне зростання, хоча й також сильно наголошував на навчанні і дисципліні³⁵.

Іншою складовою процесу формації була особиста зустріч семінарста з ректором, яка відбувалася переважно двічі на семестр. Під час таких бесід о. Софрон Мудрий цікавився духовним життям семінарста, його успішністю в навчанні, проблемами житті, які його турбували, а також планами на майбутнє.

³⁰ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.

³¹ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.

³² Нагірна проповідь Ісуса Христа. Збірник радіопровідей із Ватикану. Львів : Видавництво оо. Василіян, 1994. С. 125.

³³ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.

³⁴ Каськів О. Вплив отця Софрона Мудрого на розвиток проповідництва в Українській Греко-Католицькій Церкві (1960-1993 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 43. Львів, 2022. С. 33-35.

³⁵ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.

Такі дії свідчать про те, що Софрон Мудрий був справжнім батьком і приятелем, що дозволило плекати довірливі стосунки та відкритість між ректором і семінаристом³⁶.

Тодішні семінаристи, які зараз вже виконують душпастирське служіння в УГКЦ, згадували, що у таких теплих бесідах виявлялась важлива риса Софрона Мудрого – людяність. Його ставлення до братів було дуже хороше та привітне. Воно було зумовлене багатолітнім досвідом Софрона Мудрого, який він здобув у Римі в Колегії Святого Йосафата протягом тридцяти трьох років, зокрема на посаді викладача, тому його знання у сфері виховання були надзвичайно великими. Попри свою владу, він ніколи зверхньо не ставився ні до семінаристів, ні до єпархіальних священників. Коли студент провинився через якийсь проступок, йому потрібно було дати дисциплінарне покарання, проте владики був і тут розважливим: він не «сварив» його, а навпаки шукав такі слова, які з одного боку показували неправоту семінарста, а з іншого – не принижували його гідності³⁷.

Варто зазначити, що коли отець Софрон Мудрий став архієреєм, спершу як єпископ-коад'ютор, а потім як правлячий єпископ, то він переніс європейське бачення підготовки духовенства із семінарії на душпастирів єпархії. Тому він запровадив курси постійної формації для священників, які вже душпастирювали³⁸.

Упродовж десяти років свого становлення Івано-Франківський Теологічно-Катехитичний Духовний Інститут досягнув достатнього рівня, який дозволив йому пройти новий етап реорганізації через добрий рівень якості навчання у закладі. З цією метою владики Софрон у травні 2000 року підписав наказ про створення Вченої Ради при ІФТКДІ, яка готувала з вересня цього ж року підготовчих заходів для підвищення статусу духовного закладу. Слід підкреслити, що таке рішення було зумовлене загальними тенденціями розвитку богословської системи освіти УГКЦ в Україні, зокрема щодо уніфікації спільних навчальних планів та заснування Теологічної Академії³⁹.

Крім того, ректор ретельно дослідив правові документи Духовного Інституту, попередньо проаналізувавши думки та позиції викладачів закладу. Тож офіційно 1 червня 2000 року відбулася реорганізація Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Інституту в Івано-Франківську Теологічну Академію. А 1 серпня 2000 року був затверджений статут ІФТА, у якому

³⁶ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.

³⁷ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 05.12.2020 – інтерв'ю із о. Борисом Гобиром віце-ректором по навчальній частині Івано-Франківської Духовної Семінарії ім. свщмч. Йосафата.

³⁸ Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.

³⁹ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 39.

зазначалося, що він має статус вищого богословського закладу УГКЦ. З плином часу ІФТА займала чільне місце серед богословських закладів. У статуті ІФТА зазначається, що одним із її основних завдань є «підготовка кваліфікованих науковців, викладачів, священнослужителів», а також важливим завданням є «сприяння всебічному осмисленню християнського світогляду». Незадовго професорсько-викладацький складався із 54 викладачів, доцентів, професорів. Їхні зусилля були спрямовані на підготовку добре освічених і вишколених майбутніх священників⁴⁰.

Ректор ІФДС та ІФТА не боявся запрошувати на посади навчального і формаційного закладів молодих випускників-душпастирів, адже був дуже довірливою людиною. Він казав: «Старий завжди живе споминами, а молодий живе майбутністю, тому завжди треба давати дорогу молодим. Префектами, референтами ІФДС ставали молоді «вчорашні» випускники, а до навчального процесу ІФТА за його сприяння долучалися молоді спеціалісти, які проводили насичені заняття, лекції, семінари, а ще важливіше – вони вчили студентів-богословів навчатися і мислити по-новому. Крім того, владика продовжував направляти на вищі студії здібних студентів до Польщі, Італії, Чехії, Іспанії, Німеччини, Австрії, Ірландії. Навчання у європейських вузах за ректорства владики успішно пройшли 153 студенти, захистивши ліцензіатські чи докторські праці. Таким чином, Івано-Франківська єпархія отримала потужний кадровий потенціал у семінарійній формації та в науковій сфері. Зараз можемо подивитися, що у структурах Івано-Франківської архієпархії працюють здебільшого ті вихованці, яких колись владика Софрон поблагословив на навчання закордоном⁴¹.

Одним із факторів реорганізації ІФТКДІ в ІФТА став розвиток факультетів та кафедрів. Особливе місце надавалося філософському і богословському факультетам, які у першу чергу займалися підготовкою освічених душпастирів та богословів. Так, починаючи із 2001 року, Вчена Рада закладу прийняла рішення, щоб студенти-випускники писали магістерські роботи, а також на завершення навчання здавали випускний екзамен із загального богослов'я. Якщо студент пройшов успішно ці два етапи, йому видавали диплом магістра богослов'я⁴².

Ще однією особливістю навчального процесу у ІФТА на початку ХХІ була співпраця з Прикарпатським національним університетом ім. Василя Стефаника. Як відомо, на той час дипломи випускників ІФТА не відповідали державним стандартам (оскільки в Україні ще не було механізму акредитації

⁴⁰ Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту у Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 42. Львів, 2022. С. 56-57.

⁴¹ Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту у Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 42. Львів, 2022. С. 57.

⁴² Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту у Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 42. Львів, 2022. С. 57-58.

богословських закладів), тому виникали проблеми із працевлаштуванням. Прикарпатський національний університет взяв зобов'язання на себе навчати студентів ІФТА за кількома спеціальностями. Це були, зокрема, релігієзнавство, історія, філософія, психологія та інші⁴³.

За словами самого владика Софрона Мудрого, «віра і розум» – це головне гасло, що визначає основоположну суть та практичні завдання Духовної Семінарії й Теологічної Академії. Ректор ІФТА зазначав: «У навчальній програмі нашого закладу присутні різні навчальні дисципліни циклів богословських та соціогуманітарних наук, які спонукають студентів і семінаристів до ретельної інтелектуальної праці, а водночас вимагають сприймати довірливо ірраціональні речі та суперечливі факти, що потребують раціонального аналізу для досягнення істини. Словом, студент і семінарист повинен вміти однаково добре застосовувати принципи віри та розуму, щоб скріплювати й утверджувати віру як власну, так й інших людей»⁴⁴.

Владика Софрон також наголошував, що Духовна Семінарія та Теологічна Академія володіють добрим кадровим потенціалом, який включає старше досвідчене покоління та молоду енергійну генерацію, тому священники УГКЦ покликані звершувати важливу місію «нової євангелізації» в сучасному українському суспільстві. Окрім того, він закликав семінаристів та священників слідувати за прикладом апостола Павла, який ширив світло Христової Євангелії по всьому світу⁴⁵.

Висновки. Єпископ Софрон Мудрий був відданий до кінця у своєму служінні Богові, Церкві та людям. Саме тому, повернувшись з Риму до України, він одразу взявся до праці. Він успішно реорганізував формаційний процес в ІФДС задля якісного духовного вишколу майбутніх душпастирів УГКЦ, дбаючи про священничі покликання. Маючи великий досвід керування вищим навчальним закладом, Архієрей вивів на новий високий науковий рівень ІФТКДІ, який згодом реорганізував в ІФТА, де студенти-богослови отримували якісну богословську освіту, а кращі з них – продовжували навчатися у європейських закладах, поглиблюючи своє богословське навчання.

Він значно спричинився до видання богословської навчальної літератури, монографій та підручників, які стали базою для отримання необхідних знань у царині богослов'я. Щоб сформувати освічених душпастирів, владика запрошував до закладів професорів, кваліфікованих викладачів, які мали належну богословську освіту, а також викладачів з різних країн світу. Владика став тим «рушієм», завдяки якому тепер в Українській Греко-Католицькій

⁴³ Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту у Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 42. Львів, 2022. С. 58.

⁴⁴ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 7.

⁴⁵ Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. С. 7.

Церкві маємо високоосвічених священників, які покликані звіщати Христове Євангелія задля спасіння людських душ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів Івано-Франківської Теологічної Академії, єпископ Софрон Мудрий, Т. I, Декларація про видавництво книг викладачів ІФТКДІ – ІФТА, 10.10.2011.
2. Архів Івано-Франківської Теологічної Академії, єпископ Софрон Мудрий, Т. I, PRO MEMORIA, 11.10.2011.
3. Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 20.11.2020 – інтерв'ю із о. Олегом Каськівим, синкелом у справах духовенства Івано-Франківської архієпархії, професором кафедри богослов'я, доктором наук з богослов'я.
4. Архієпархіальний архів Івано-Франківської Архієпархії, особова справа єпископа Софрона Мудрого, 05.12.2020 – інтерв'ю із о. Борисом Гобиром віце-ректором по навчальній частині Івано-Франківської Духовної Семінарії ім. свщмч. Йосафата.
5. Владика Софрон Мудрий. «Священство Христове і семінарія». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 7-17.
6. Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська Теологічна Академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): наукове видання. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. 168 с.
7. Каськів О Перший помісний синод з'єдиненої Церкви. Alma Mater: журнал студентів Української Папської колегії святого Йосафата в Римі. 1997. Ч. 64 (червень). С. 67-74.
8. Каськів О.. Вплив єпископа Софрона Мудрого на видавничу діяльність в Українській Греко-Католицькій Церкві. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 44. Львів, 2022. С. 34-40.
9. Каськів О. Вплив отця Софрона Мудрого на розвиток проповідництва в Українській Греко-Католицькій Церкві (1960-1993 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 43. Львів, 2022. С. 32-38.
10. Каськів О. Минуле та сучасність Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії. Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.) : збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 22-27.
11. Каськів О. Наукова діяльність Єпископа Софрона Мудрого. Scientific Journal «Virtus». Issue 35. 2019. P. 25-27.
12. Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту у Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). Вісник Львівського

університету. Серія філос.-політолог. студії : статті. № 42. Львів, 2022. С. 55-61.

13. Каськів О., Майка В., Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській єпархії. Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія : статті. № 16. Івано-Франківськ, 2021. С. 10-26.

14. Клоновський Ю. Праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії церкви. «Студентські історичні зошити» : статті. Івано-Франківськ, 2015. Випуск № 6. С. 49-60.

15. Козак А. «Історія і сучасність Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата у Івано-Франківську». Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907-2007 рр.): збірник праць. Івано-Франківськ, 2007. С. 134-138.

16. Нагірна проповідь Ісуса Христа. Збірник радіопровідей із Ватикану. Львів : Видавництво ОО. Василян, 1994. 192 с.

17. Kaskiv O. The Kobryn synod 1626 – the source of the particular law of the UGCC. Scientific Journal «Virtus». Issue 42. 2020. P. 17-19.

REFERENCES

1. Arkhiv Ivano-Frankivskoi Teolohichnoi Akademii, yepyskop Sofron Mudryi, T. I, Deklaratsiia pro vydavnytstvo knykh vykladachiv IFTKDI – IFTA, 10.10.2011.

2. Arkhiv Ivano-Frankivskoi Teolohichnoi Akademii, yepyskop Sofron Mudryi, T. I, PRO MEMORIA, 11.10.2011.

3. Arkhiieparkhialnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi Arkhiieparkhii, osobova sprava yepyskopa Sofrona Mudroho, 20.11.2020 – interv'iu iz o. Olehom Kaskivym, synkelom u spravakh dukhovenstva Ivano-Frankivskoi arkhyieparkhii, profesorom kafedry bohoslov'ia, doktorom nauk z bohoslov'ia.

4. Arkhiieparkhialnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi Arkhiieparkhii, osobova sprava yepyskopa Sofrona Mudroho, 05.12.2020 – interv'iu iz o. Borysom Hobyrom vitse-ректором по навчальній частині Івано-Франківської Духовної Семінарії ім. свшчмч. Йосафата.

5. Vladyka Sofron Mudryi. «Sviashchenstvo Khrystove i seminariia». Narys istorii Ivano-Frankivskoi (Stanislavivskoi) Dukhovnoi Seminarii imeni Sviatoho Sviashchennomuchenyka Yosafata (1907-2007 rr.) : zbirnyk prats. Ivano-Frankivsk, 2007. S. 7-17.

6. Horban R., Deliatynskyi R. Ivano-Frankivska Teolohichna Akademiia UHKTs: tradytsii ta stanovlennia (do 125-richchia Ivano-Frankivskoi yeparkhii UHKTs, 20-richchia vykhodu z pidpillia Dukhovnoi Seminarii ta 10-richchia zasnuvannia Teolohichnoi Akademii): naukove vydannia. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2010. 168 s.

7. Kaskiv O. Pershyi pomisnyi synod z'iedynenoi Tserkvy. Alma Mater: zhurnal studentiv Ukrainskoi Papskoi kolehii sviatoho Yosafata v Rymi. 1997. Ch. 64 (cherven). S. 67-74.

8. Kaskiv O.. Vplyv yepyskopa Sofrona Mudroho na vydavnychu diialnist v Ukrainskii Hreko-Katolytskii Tserkvi. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politoloh. studii : statti. № 44. Lviv, 2022. S. 34-40.
9. Kaskiv O. Vplyv ottsia Sofrona Mudroho na rozvytok propovidnytstva v Ukrainskii Hreko-Katolytskii Tserkvi (1960-1993 rr.). Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politoloh. studii : statti. № 43. Lviv, 2022. S. 32-38.
10. Kaskiv O. Mynule ta suchasnist Ivano-Frankivskoi (Stanislavivskoi) Dukhovnoi Seminarii. Narys istorii Ivano-Frankivskoi (Stanislavivskoi) Dukhovnoi Seminarii imeni Sviatoho Sviashchennomuchenyka Yosafata (1907-2007 rr.) : zbirnyk prats. Ivano-Frankivsk, 2007. S. 22-27.
11. Kaskiv O. Naukova diialnist Yepyskopa Sofrona Mudroho. Scientific Journal «Virtus». Issue 35. 2019. P. 25-27.
12. Kaskiv O. Rol yepyskopa Sofrona Mudroho v reorhanizatsii Ivano-Frankivskoho Teolohichno-Katykhytychnoho Dukhovnoho Instytutu u Ivano-Frankivsku Teolohichnu Akademiiu (1994–2014 rr.). Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politoloh. studii : statti. № 42. Lviv, 2022. S. 55-61.
13. Kaskiv O., Maika V., Vplyv Yepyskopa Sofrona Mudroho na seminariinu formatsiiu ta kadrovu polityku v Ivano-Frankivskii yeparkhii. Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho «Dobryi Pastyr». Bohoslov'ia. Filosofiia. Istoriia : statti. № 16. Ivano-Frankivsk, 2021. S. 10-26.
14. Klonovskyi Yu. Pratsi Sofrona Mudroho yak dzherelo do vvychennia diialnosti vladyky ta istorii tserkvy. «Studentski istorychni zoshyty» : statti. Ivano-Frankivsk, 2015. Vypusk № 6. S. 49-60.
15. Kozak A. «Istoriia i suchasnist Seminarii imeni Sviatoho Sviashchennomuchenyka Yosafata u Ivano-Frankivsku». Narys istorii Ivano-Frankivskoi (Stanislavivskoi) Dukhovnoi Seminarii imeni Sviatoho Sviashchennomuchenyka Yosafata (1907-2007 rr.) : zbirnyk prats. Ivano-Frankivsk, 2007.S. 134-138.
16. Nahirna propovid Isusa Khrysta. Zbirnyk radiopropovidei iz Vatykanu. Lviv : Vydavnytstvo OO. Vasyliian, 1994. 192 s.
17. Kaskiv O. The Kobryn synod 1626 – the source of the particular law of the UGCC. Scientific Journal «Virtus». Issue 42. 2020. P. 17-19.

*Стаття надійшла до редакції 25.11.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.12.2023 р.*